

RÓBERT CHOVANCULIAK

POKROK BEZ POVOLENIA

AKO ZDIEĽANÁ EKONOMIKA, CROWDFUNDING
A KRYPTOMENY ZMENILI SVET

V roku 2019 vydal INESS

Ilustrácie a grafická úprava
CUBE to CUBE

Jazyková korektúra
Cronica, s. r. o.

ISBN 979-80-89820-07-8

RÓBERT CHOVCULIAK

POKROK BEZ POVOLENIA

AKO ZDIEĽANÁ EKONOMIKA, CROWDFUNDING
A KRYPTOMENY ZMENILI SVET

Pavol Lupták | CEO Nethemba, etický hacker

„V čase politického blúdenia a spoločenského zúfalstva predstavuje kniha 'Pokrok bez povolenia' jasnú víziu ďalšieho smerovania spoločnosti cestou k vyššej ekonomickej efektívnosti... Nemusíte byť libertarián, aby vás kniha čisto ekonomickými argumentmi presvedčila o tom, že technológie v budúcnosti umožnia súkromnému sektoru podstatne lepšie konkurovať tomu štátnemu a to vo všetkých službách, ktoré momentálne poskytuje.“

Juraj Karpíš | zakladateľ INESS, autor ekonomického bestselleru Zlé peniaze

„Zníženie transakčných nákladov informačnými technológiami spustilo spoločenskú revolúciu. Táto kniha je pútavou exkurziou jej bitkami. Slobodná interakcia členov na vznikajúcich platformách otvorila spätnú väzbu a umožnila selekčný tlak aj v pravidlách spolunažívania. Služby, v ktorých tradične zlyháva štátny monopol, zrazu možno dobrovoľne nakupovať a tým tlačiť na ich zlepšovanie.“

Maťo Galvánek | riaditeľ Sigil fund, kryptoinvestor

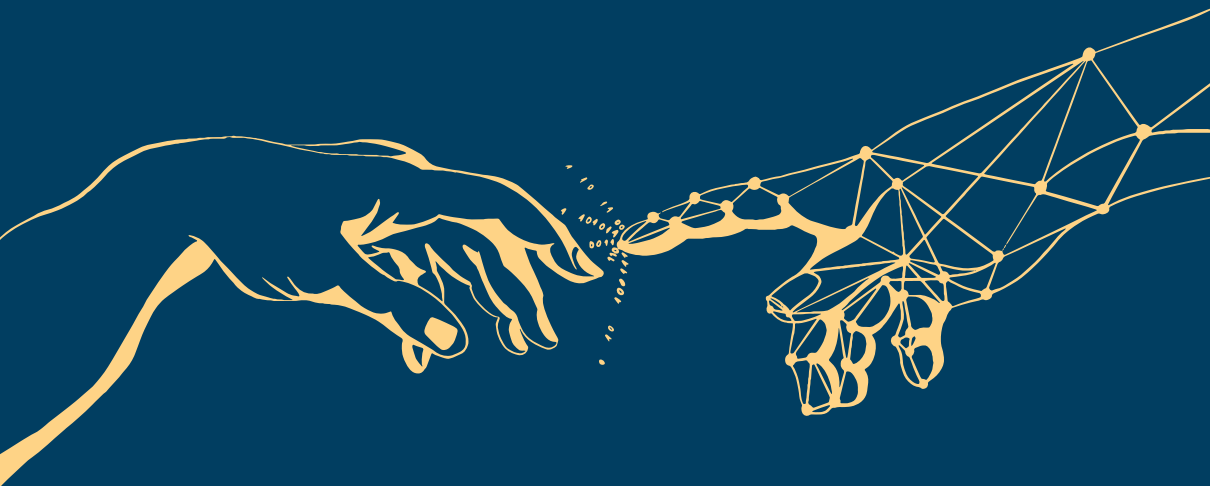
„Táto kniha otvára okno do sveta, v ktorom technológie víťazia nad byrokraciou, siete nad autoritami a voľný trh nad reguláciami. Nájde tu odveké ekonomické debaty zasadené do moderného sveta, náhľad do moderných technológií a ich potenciál zmeniť našu spoločnosť. To všetko ilustrované mnohými známymi i neznámymi príbehmi a príkladmi. Vskutku inšpiratívne čítanie.“

Marek Hudík | vyučuje na VŠE v Prahe, ekonóm

„Pokrok bez povolenia je fascinujúca kniha o tom, ako nové technológie môžu meniť svet k lepšiemu, ak im v tom nebudeme brániť. Je to kniha pre tých, ktorí chcú lepšie porozumieť dnešnému svetu a zároveň túžia nahliadnuť, ako by svet mohol vyzeráť zajtra.“

Juraj Bednár | podnikateľ a etický hacker

„Pokrok bez povolenia mapuje to, čo ľudia robia, keď im tradičné riešenia nevyhovujú alebo neexistujú. Nie je to filozofia, ale skôr pohľad na realitu a jej dôsledky. Pre mňa je to pohľad do budúcnosti, pretože tá už je tu, len nie je rovnomerne distribuovaná. Róbert Chovanculiak vo svojej knihe mapuje tie čriepky budúcnosti, ktorých záblesky sa odzrkadľujú v dnešnej realite.“

„Rast internetu sa drasticky spomalí [...]. Do roku 2005 bude jasné, že vplyv internetu na ekonomiku nebol o nič väčší ako vplyv faxu.“

Paul Krugman, 1998

„Myslím si, že internet bude jednou z hlavných síl zodpovedných za znižovanie úlohy štátu v spoločnosti.“

Milton Friedman, 1999

OBSAH

ÚVOD

13

Táto kniha je o strete starých inštitúcií a nových technológií. Uber nekonkuruje taxikárom, ale ministerstvu dopravy. Prečo som napísal túto knihu? Ako túto knihu čítať?

ZDIEĽANÁ EKONOMIKA A INFORMAČNÁ ASYMETRIA

19

1. ÚVOD - STANIČNÍ JASTRABI 20

Analógoví obchodníci s informáciami. Kto ochráni spotrebiteľov pred ochranou spotrebiteľov? Záver.

2. AKO MLADÝ STAVBÁR TAKMER ZBOHATOL, ALE NAKONIEC LEN UŠETRIL 29

Nie každé zdieľanie je zdieľaná ekonomika a nie každá zdieľaná ekonomika je len o zdieľaní. Čo priniesla zdieľaná ekonomika? Čo vzrušuje ekonómov na zdieľanej ekonomike? Dohľadávanie. Dohadovanie. Dodržiavanie podmienok a dôvera.

3. NIE JE REGULÁCIA AKO REGULÁCIA

53

Na podnetoch záleží – alebo ako hovorili naši otcovia, „príležitosť robí zlodēja.“ Kto reguluje regulátora? Súkromný regulátor ako Smithov pekár. Čo sa stalo spoločnosti Uber. Čo sa stalo spoločnosti Airbnb. Vedomostný problém – alebo ako hovorili naši otcovia, „nikto učený z neba nespadol.“ Verejný regulátor je hluchý a slepý. Keď zákony píšu podnikatelia na platformách. Vynucovanie dobrého správania. Verejná regulácia – papier znesie veľa. Súkromný regulátor ide s kožou na trh. Záver.

4. ZAKÁZANÝ POKROK

83

Nech rozhodne konkurencia. Zdieľaná ekonomika ako lakmusový papierik. Keď má lakmusový papierik zuby a vie hrýzť. Najlepší z možných svetov. Keď je ľahšie prosiť o odpustenie, než pýtať si povolenie. Vianočný príbeh zakázaného ovocia. „Aukčný dom“ eBay. „Banka“ PayPal. „Extrémne urgentný“ FedEx. Nelegálny kontajner. Preregulované automobily. Darček nakoniec prišiel a chutil. Pokrok bez povolenia – Záver.

CROWDFUNDING A VEREJNÉ STATKY **109**

- 1. ÚVOD – TEMNÁ STRÁNKA RACIONALITY** **110**
Dilema vojaka. Zlyhanie trhu: Verejné statky.
- 2. CROWDFUNDING** **114**
- 3. VEREJNÉ STATKY MAJÚ TRI PROBLÉMY, CROWDFUNDING PONÚKA TRI RIEŠENIA** **118**
Upokojenie Čierneho Petra. Ako crowdfunding využíva ľudskú prirodzenosť. Zväzovanie čierneho pasažiera. Organizačné náklady a internet. Záver.
- 4. ZLYHANIA ŠTÁTU PRI RIEŠENÍ PROBLÉMU VEREJNÝCH STATKOV** **136**
Problém verejného statku vyriešime verejným statkom. Z pecivála čierny pasažier. Záver.

PRÁVO A PORIADOK V INTERNETOVEJ ANARCHII **157**

- 1. ÚVOD – VÄZŇOVA DILEMA** **158**
Neformálna anarchia v malom. Anarchia odtiaľ potiaľ. Mal Hobbes nakoniec pravdu?
- 2. EVOLÚCIA INFORMÁCIÍ V SKRATKE** **168**
- 3. GLOBÁLNE INTERNETOVÉ KLUBY SO SUPER-ČLENSKÝMI PREUKAZMI** **171**
Reputácia na internetových steroidoch. Prvý súbor parametrov: Od kvality ku kvantite. Druhý súbor parametrov: Od surových dát k použiteľným štatistikám. Tretí súbor parametrov: Od použiteľných štatistík k správnej interpretácii. Super-členské preukazy na internetových steroidoch. Dve veľké výhody neteritoriálneho poskytovania práva a poriadku. Intenzívnejšia konkurencia. Konsenzuálnosť poskytovateľov. Zabudnutá myšlienka –
– panarchia. Na polceste k anarchii: Keď chýbajú policajti. Na polceste k anarchii: Keď chýba súdnictvo. Na polceste k anarchii: Keď podnikatelia píšú zákony.

4. DIGITÁLNA KRYPTANARCHIA NA DARKNETE	197
Tor – temná ulička internetu. Bitcoin – digitálna hotovosť. Ako funguje blockchain? Ako blockchain nefunguje? Bitcoin nie je len pre zločincov.	
5. KRYPTOTRHY „DIVOKÉHO ZÁPADU“ NA INTERNETE	214
Dread Pirate Roberts vs. Thomas Hobbes. Drogy: kvalitne a bezpečne. Ochrana pred ochrancami verejného poriadku. Aj majster tesár sa utne. KryptoHydra. Záver – Thomas Hobbes sa musí v hrobe obracať.	
6. DECENTRALIZOVANÝ KRYPTOTRHY	227
Čo ťa nezabije, to ťa posilní – OpenBazaar. Budúcnosť obchodovania – inteligentné kontrakty? Prvý problém: Kedy je blockchain dostatočne robustný? Kleros: Viac hláv viac rozumu. Záver – Kto nedecentralizuje, ide proti nám?	

ZÁVER – NIEKOĽKO ZAMYSLENÍ **249**

O čom táto kniha nebola. Keď sa ti nepáči, presťahuj sa do Somálska. Návod pre šľachetného panovníka. Keby som musel.

LITERATÚRA **258**

Zdieľaná ekonomika a informačná asymetria. Crowdfunding a verejné statky. Právo a poriadok v internetovej anarchii. Záver – Niekoľko zamyslení. Literatúra v poznámkach pod čiarou.

POĎAKOVANIE

Túto knihu som napísal sám, ale nie osamote. Pomohlo mi množstvo dobrých ľudí, ktorým by som sa chcel poďakovať.

V prvom rade je to celý tím INESS: Richard Ďurana, Juraj Karpiš, Radovan Ďurana, Martin Vlachynský, Monika Budzák, Veronika Fajbíková, Eva Schwarzová, Vanesa Križanovičová, Adriána Valášková, Diana Kráľová, Adam Dzurák a Martin Kristály.

Okrem nich ďakujem v náhodnom poradí aj rodine, priateľom, známym a bývalým kolegom: Matúš Zemčík, Pavol Zlacký, Mirka Jánošová, Mário Havel, Martin Bulák, Marek Hudík, Juraj Bednár, Pavol Lupták, Peter Bešina, Martin Reguli, Tomáš Zaľko, Maťo Galvánek, Beata Mikušova Meričková, Martina Joshi, Matúš Šuster, Milada Hromadová, Karol Chovanculiak, Braňo Krnáč, Denis Mandok, Dominik Stroukal, Josef Šíma, Daimonion VonCave, Josef Tětek, Anna Christa, Filip Vačko, Pavol Travník, Pavol Kovarik, Marianna Sádecká, Katarína Ševčíková, David Stancel, Peter Gonda, Ján Šebo, Michal Kramár, Roman Liptaj a Dušan Matuška.

Určite som na niekoho zabudol a týmto ho pozývam na čaj.

Pri písaní knihy som čerpal z literatúry, ktorá nebola vždy ľahko dostupná. Prístup k mnohým zdrojom mi pomohli získať: David Schmidtz, Randall G. Holcombe, Dalibor Roháč, Tyler Cowen a Edward Stringham.

Ďakujem vám všetkým.

ÚVOD

*„Máme paleolitické emócie, stredoveké inštitúcie
a nadpozemskú technológiu.“*

E. O. Wilson

TÁTO KNIHA JE O STRETE STARÝCH INŠTITÚCIÍ A NOVÝCH TECHNOLOGIÍ

Keby som ju písal pred 12-tisíc rokmi, píšem o nových technológiách agrárnej revolúcie a o tom, čo to znamená pre inštitúcie lovcov a zberačov. Ako sa pri prechode od migrujúcich skupín na stabilnejšie usadlosti zmenila organizácia života ľudí a aké nové spoločenské pravidlá priniesol pluh a domestikácia zvierat.

Keby som ju písal pred 250 rokmi, píšem o nových technológiách priemyselnej revolúcie a o tom, čo to znamená pre inštitúcie feudalizmu. Ako sa pri prechode z vidieckych oblastí do miest zmenila organizácia života ľudí a aké nové spoločenské pravidlá priniesol parný a tkáčsky stroj.

Knihu však píšem v dnešnej, digitálnej dobe. Bude o strete internetových technológií 21. storočia so svetom kamenných inštitúcií 20. storočia. O tom, ako sa pri prechode z „offline“ do „online“ sveta mení organizácia života ľudí. Ak patríte medzi tých, ktorých fascinuje internet a jeho vplyv na spoločnosť, ste na správnej adrese.

UBER NEKONKURUJE TAXIKÁROM, ALE MINISTERSTVU DOPRAVY

Ľudia sa na príchod internetových technológií pozerajú očami minulosti. Sústreďujú sa na malé bitky medzi novými spoločnosťami a ich analógovými predchodcami. A pri tom im uniká hlavná zápleтка.

V rovnakom čase, ako v novinách píšu o tom, že zdieľaná ekonomika berie prácu taxikárom, platforma Uber pracuje na vylepšeníach vlastnej súkromnej regulácie v snahe ochrániť spotrebiteľov. A kým sa analytici sťažujú, že eBay a Amazon vytláčajú kamenné obchody, obe internetové platformy zatiaľ fungujú ako najväčšie súdne dvory na svete a riešia denne tisíce sporov.

Pokrok, ktorý prináša internet, tak nekonkuruje len analógovým podnikateľom a kamenným obchodom, ale predovšetkým svetu zákonov, úradníkov a politiky. A práve to je témou tejto knihy. Ako sa mení úloha štátu a trhu v spoločnosti po príchode internetu.

Na nasledujúcich stránkach sa dočítate o tom, či platforma Airbnb dokáže ochrániť hostí a hostiteľov lepšie ako štátni inšpektori. Či je možné prostredníctvom platformy Kickstarter vyzbierať prostriedky na verejné služby, ako je ako súkromná polícia či armáda. Dozviete sa, kedy je rozumné žiadať skôr o odpustenie než o povolenie, ako sa každý z vás môže stať internetovým sudcom alebo ako funguje anarchia na internete. Dočítate sa aj o tom, ako Bitcoin priniesol prvú digitálnu hotovosť do sveta štátnych peňazí a umožňuje budovať paralelnú spoločnosť, v ktorej neexistujú „vedúci“, ale všetci máme kľúče od miešačky.

Kniha je v skratke o tom, ako internetové technológie a podnikatelia pomohli prekonať mnohé učebnicové zlyhania trhu. Nemali totiž na výber. Ak chceli uspieť a získať si srdcia zákazníkov, museli začať konkurovať štátnemu aparátu.

Písanie tejto knihy bolo také malé dobrodružstvo. Neustále som testoval, skúmal a objavoval nové ekosystémy, ktoré vznikli okolo internetových technológií. Miestami som sa cítil ako novodobý antropológ, ktorý dostal možnosť nahliadnuť do rušného života digitálnych komunít. Niekedy išlo o menšie spolky ľudí, ktorí si chceli zafinancovať

verejné lavičky, inokedy sa digitálna komunita podobala skôr internetovej ríši, ktorá sa rozprestiera na viacerých kontinentoch.

Výsledkom bádania sú tieto stovky strán, na ktorých nájdete kompletného sprievodcu internetovými technológiami očami ekonóma. Kniha však nie je futuristická. Nevieť, ako to dopadne a čo presne vzíde z koevolúcie medzi novými technológiami a spoločenskými inštitúciami. Táto kniha nie je predpoveď, ale spoveď. Spoveď bezhodnotového ekonóma-vedca, ktorý mal v čase $t = 0$ nejakú predstavu o správnej úlohe štátu a trhu v spoločnosti a s príchodom internetových technológií ju v čase $t = 1$ prehodnocuje.

Týmto ekonómom nie som ja a ani takého nepoznám. Ale predstavujem si, že existuje. Je to čistý vedec, pragmatik, nezaujatý ideológiami a normatívnymi predstavami o tom, čo je správne. Nerobí mu problém opustiť a prehodnotiť svoje postoje. Cieľom knihy je ukázať, že ak by taký ekonóm existoval, mal by vo svetle nových technológií prehodnotiť svoju predstavu o úlohe štátu v spoločnosti. Trh totiž vďaka internetu funguje lepšie než kedykoľvek predtým.

PREČO SOM NAPÍŠAL TÚTO KNIHU?

Túto knihu by som nemusel vôbec písať, keby vývoj inštitúcií držal krok s vývojom technológií. Teda keby sa formálne pravidlá hry, t. j. ústavy, zákony, regulácie, ale aj neformálne pravidlá, t. j. normy, zvyky, tradície, menili a prispôbovali tak rýchlo, ako prichádzajú inovácie a nové technológie. Koevolúcia medzi inštitúciami a technológiami však nie je taká hladká. Oba fenomény sú síce súčasťou širšej kultúrnej evolúcie, ale každý z nich má svoje „evolučné“ špecifiká.

Považovať technologický vývoj za evolučný jav je dnes už pomerne akceptovaný pohľad.¹ Každá nová technológia „stojí na ramenách“ svojich predchodcov a postupnou kumuláciou nových „mutácií“ sa ďalej vyvíja. Technologická evolúcia je pomerne presná. To znamená, že pri nových technológiách existuje rýchla spätná väzba, či nová mutácia prináša očakávaný výsledok alebo nie. Keď prišiel Alexander Fleming s penicilínom, Norman Borlaug s novou vyšľachtenou pšenicom alebo Jonas Salk s vakcínou proti detskej obrne, každý z nich pomerne rýchlo vedel, či jeho „mutácia“ funguje.

Technologická mutácia sa zároveň rýchlo šíri spoločnosťou. Keď títo páni prišli so svojimi inováciami, ostatní ich dokázali jednoducho replikovať, a zachránili tak milióny ľudských životov. A to platí aj pre menej sofistikované technológie, ako používanie ohňa, kolesa či konského strmeňa. Na ich šírenie nie je potrebná kolektívna zhoda a každý človek má vlastnú motiváciu začať ich využívať. Technológia sa šíri ako vírus. Začne ju používať jeden a onedlho ju používajú všetci.

V porovnaní s tým je evolúcia inštitúcií oveľa obmedzenejšia, nepresnejšia a pomalšia. Spoločnosť a jej fungovanie je komplexný a dynamický systém, kde je veľmi ťažké nájsť kauzálne vlákna medzi príčinou a následkom. Aj preto sú poznatky z tejto oblasti vedeckeho poznania často predmetom sporov. Množstvo historicko-spoločenských udalostí je možné interpretovať podľa vlastného presvedčenia.

Svoju úlohu hrá aj ideológia; ľudia nehľadajú pravdu, ale chcú mať pravdu. Výsledkom je, že evolúcia v oblasti inštitúcií naráža na množstvo slepých uličiek a je oveľa nepresnejšia ako pri technológiách. Ľudia pri inštitúciách nemajú priamu spätnú väzbu a nevedia,

či ich aktivity prinášajú očakávané výsledky. A keď na to aj prídu, problém je v replikácii. Inštitúcie na rozdiel od technológií potrebujú, aby ich akceptovala kritická masa ľudí. Vyžadujú kolektívnu akciu. Okrem presnosti inštitucionálnej evolúcie tak viazne aj jej rýchlosť.

To neznamená, že tieto dva druhy evolúcie sú od seba úplne odtrhnuté a časom nevplýva jeden na druhý. Technológie a inštitúcie sa vyvíjajú ruka v ruke. Viac inovácií a dynamiky však prichádza zo strany technológií, kým spoločenské inštitúcie sú konzervatívnejšie. V dôsledku toho vznikajú akési „hluché obdobia“, kde by si inštitúcie vzhľadom na vývoj technológií zaslúžili aktualizáciu, ale k tomu nedochádza, prípadne k tomu dochádza až s oneskorením.

A práve o tom je táto kniha. Dnes žijeme v takomto „hluchom období“, keď sa internetové technológie vyvíjajú exponenciálne, zatiaľ čo inštitúcie do veľkej miery prešlapujú na mieste. Slovanmi sociobiológa E. O. Wilsona z úvodu: „Máme paleolitické emócie, stredoveké inštitúcie a nadpozemskú technológiu.“

AKO TÚTO KNIHU ČÍTAŤ?

Okrem úvodu a záveru má kniha tri hlavné časti. Každá z nich má v podstate rovnakú štruktúru. V úvode začnem priznaním problému, čo je základ hľadania akéhokoľvek riešenia. Problémom je vždy nejaké trhové zlyhanie: informačná asymetria, verejné statky alebo služby z oblasti práva a poriadku. O týchto problémoch sa najčastejšie dočítate v učebniciach ekonómie ako o dôvodoch, prečo potrebujeme štát a jeho intervencie. Keď vysvetlím, kde má trh problémy, predstavím aj ich štátne riešenia. To znamená regulovanie podnikateľov, vyberanie nedobrovoľných daní a verejné poskytovanie služieb policajtov, sudcov a politikov.

Po identifikovaní problému prichádza fáza riešenia. V každej kapitole predstavím novú internetovú technológiu, ktorá daný problém rieši alebo aspoň zmiernuje. V tejto fáze napríklad ukážem, ako platformy zdieľanej ekonomiky odstraňujú problém informačnej asymetrie pomocou súkromných regulácií. Alebo ako crowdfundingové platformy umožňujú ľuďom dobrovoľne sa poskladať na financovanie verejných statkov, ktoré boli dovtedy financované nedobrovoľne, prostredníctvom daní. Povieme si tiež, ako internetoví podnikatelia poskytujú policajné a súdne služby ľuďom, ktorí sa z rôznych dôvodov nemohli spoliehať na klasických, verejných poskytovateľov (napríklad kvôli nelegálnosti ich internetového obchodného modelu). V poslednej časti sa venujem aj téme krypto-technológií a vysvetlím, ako pomohli ľuďom zaistiť spoluprácu smerom dovnútra a zároveň bezpečnosť a súkromie smerom von.

Aj keď je kniha vo všeobecnosti písaná dostupným jazykom, jej náročnosť postupne rastie. Od úvodnej časti o zdieľanej ekonomike, ktorá je založená na základnej ekonomii, cez druhú kapitolu, ktorá už využíva zložitejšie ekonomické koncepty, až po tretiu kapitolu, kde sa rozoberajú kryptografické témy ako asymetrické šifrovanie či hashovacie funkcie. Odhodlaný laik by však nemal mať problém so žiadnou. Ak sú niektoré časti nezrozumiteľné, nesúhlasíte s nimi, alebo som napísal nepravdu, napíšte mi na adresu: chovanculiak@gmail.com. Spätná väzba je základ pokroku.

KRÁTKY NÁVOD NA POUŽITIE

V knihe nájdete časti textu označené žltými pásikmi. Ide o doplnkové informácie, ktoré keď preskočíte, neprídete o hlavné posolstvo knihy. Ale môže sa stať, že prídete o kopec zábavy.

V knihe nájdete dva typy poznámok. Prvý typ odkazuje na poznámku pod čiarou, kde nájdete krátke dovysvetlenie. Druhý odkazuje na použitú literatúru na konci knihy, kde nájdete citácie a zdroje.

Okrem toho nájdete v poznámkach pod čiarou takéto horné indexy: ^{A1}, ^{A2}, ^{A3} - tieto odkazujú na použitú literatúru v samotnej poznámke. Tá sa nachádza úplne na konci knihy.

Tolko k technickej stránke čítania.

ZDIEĽANÁ EKONOMIKA A INFORMAČNÁ ASYMETRIA

“Ak budete bojovať so súčasnou realitou, nikdy nič nezmeníte. Na to, aby ste niečo zmenili, je potrebné vytvoriť nový model, ktorý prekoná ten starý.”

Buckminster Fuller

1. ÚVOD - STANIČNÍ JASTRABI

Jedného teplého večera roku 1889 ctihodný občan San Francisca menom F. S. Chadbourne vystúpil z trajektu a zamieril k najbližšiemu taxíku. Na konci 19. storočia v Kalifornii to znamenalo nasadnúť do koča zapriahnutého koňmi. Opraty „taxíka“, do ktorého nastúpil, držal James „Nosey“ Brown, jeden z taxikárov, ktorých miestni nazývali „nighthawks“, teda „noční jastrabi“. Títo taxikári sa nehanbili vypýtať si od zákazníkov vysokú prirážku za svoje služby. Platilo to predovšetkým pre cezpoľných. Keď išlo do tuhého, jastrabi odviezli zákazníka na opustené miesto, a tam mu dali na výber: vystúpiť, alebo zaplatiť. Skrátka, jastrabi boli niečo ako mnohí taxikári, ktorí dnes krúžia okolo hlavnej železničnej stanice v Bratislave.

Jastrab James „Nosey“ Brown mal však v ten večer smolu. Do taxíka mu nenastúpil cezpoľný, ale Chadbourne, úspešný biznismen s kontaktmi na najvyšších politikov v meste, ktorý navyše poznal cenovú hladinu miestnych taxislužieb. Odmietol zaplatiť nočnú prirážku, a tak ho Brown na revanš vysadil na opustenom mieste. Dlhú nočnú prechádzku domov využil Chadbourne na premyslenie odplaty. V nasledujúcich mesiacoch navrhol a presadil novú reguláciu, ktorá mala jastrabom typu Brown pristihnúť krídla.

Nová regulácia povoľovala v San Franciscu pracovať len licencovaným taxikárom a stanovovala, že na jedno vozidlo mohol byť napísaný len jeden vodič. Teda počet udeľených licencií sa musel rovnať počtu vodičov, a ten sa musel rovnať počtu prihlásených kočov. Regulácia dokonca dostala názov „Chadbournovo nariadenie“.²

Noviny San Francisco Morning Call 18. septembra 1890 napísali:

„Tou donebavolajúcou výtržnosťou, ktorú má tento zákon napraviť, a do znamenitej miery už napravil, bol zvyk, že nezodpovední majitelia povozov si obstarávali prázdne licencie pre niekoľkých pohoničov [...] to umožnilo dvom alebo viacerým povozníkom jazdiť s jedným povozom, vďaka čomu bol z času na čas spáchaný darebný podvod na nevinnom a nič netušiacom cestujúcom.“³

Aby sa potenciálny pohonič mohol stať taxikárom, musel presvedčiť policajnú komisiu, že je to „občan s dobrým charakterom, dodržiavajúci zákony“. Medzi vodičmi, ktorým sa nikdy nepodarilo získať túto licenciu, bol aj James „Nosey“ Brown. Chadbournova odplata bola dokonaná.

Cvičené oko ekonóma uvidí za príbehom oboch mužov klasický príklad zlyhania trhu a jeho riešenia pomocou štátnej intervencie. Tým zlyhaním trhu je problém informačnej asymetrie a riešením verejná regulácia. Princíp, ktorý sa za ním skrýva, popísal George Akerlof a vyslúžil si zaň Nobelovu cenu. Vo svojom významnom článku⁴ okrem iného prerozprával príbeh, v ktorom hrali hlavnú úlohu dopravné prostriedky. Tentokrát jazdené autá.

Ja na kupovanie svojho prvého jazdeného auta nikdy nezabudnem. Každý člen rodiny,

kolega, priateľ aj nepriateľ mal názor na to, ktoré značky, ročníky a typy áut sa kazia a ktoré sú spoľahlivé. A tieto názory sa nezvykli prekrývať. Keď som si už vybral približné parametre a stanovil rozpočtové obmedzenie, internetové vyhľadávače ma zaplavili množstvom ponúk od množstva ľudí. A to ešte znásobilo moje utrpenie. Síce som videl fotografie áut a čítal v popise ich výbavu, ale nikde neboli informácie o tom, či bývalý vlastník Toyoty Auris náhodou nešíkovo nenarábal so spojkou, či menil olej, ako mal, alebo či auto náhodou nemá za sebou haváriu a do stavu na obrázku ho dostal až šikovný „plechový chirurg“.

To všetko sú súkromné informácie, ktoré má k dispozícii len predávajúci. Ja nie. A zároveň sú to informácie, ktoré sa mu príliš nechce pravdivo uviesť do inzerátu. Vie, že keby ich vyradil, znížil by záujem kupujúcich. Samozrejme, existujú aj úprimní predajcovia a bezproblémové autá. Problém však bol v tom, že som ich nevedel rozlíšiť. Nevedel som oddeliť zrno od pliev. V podobnej situácii bol aj Chadbourne, keď prišiel do San Francisca a nevedel rozlíšiť, kto je čestný taxikár a kto nočný jastrab.

Tu vstupuje na scénu George Akerlof a vysvetľuje, že neschopnosť zákazníkov odlíšiť zrno od pliev vedie k poklesu ich ochoty platiť. Ak kupujete auto, ktorého reálna hodnota môže byť 10- alebo 15-tisíc s pravdepodobnosťou 50:50 (podľa toho, či vás predajca klame alebo nie), ste ochotní kúpiť ho maximálne za 12,5 tisíca. Takto explicitne, samozrejme, nikto nerozmýšľa, ale keď trhové procesy agregujú rozhodovanie miliónov predajcov a kupujúcich, môžeme očakávať približne takýto výsledok. Keď si zákazník nie je istý kvalitou, klesá jeho ochota platiť.

Ako však zareagujú úprimní predajcovia, ktorí vedia, že ich auto je hodné 15-tisíc, ale zákazník je ochotný zaplatiť len 12,5 tisíca? Opustia trh. A to ho ešte viac znečistí. V dôsledku toho ešte viac klesne ochota zákazníkov platiť, ďalší predajcovia stratia motiváciu, až sa trh s jazdenými automobilmi nakoniec zrúti v hrozivej špirále. Tam, kde má jedna strana informačnú prevahu, zlí a nepoctiví podnikatelia vytláčajú z trhu dobrých a poctivých.*

A trhové zlyhanie je na svete. Existujú kupujúci, ktorí majú záujem o kvalitné autá, a existujú predajcovia, ktorí tieto autá majú – avšak kvôli informačnej asymetrii sa tieto obchody neuskutočnia. Nerealizujú sa výmeny, ktoré by zlepšili svet. Autá zostanú v garáži.

A tam, kde zlyhá neviditeľná ruka trhu, začali ekonómovia poškulovať po viditeľnej ruke štátu. Do učebníc sa dostali vety, ako napríklad výrok nositeľa Nobelovej ceny Josepha E. Stiglitz: „Z toho, že za prítomnosti informačnej asymetrie na trhu sme nedosiahli efektívnosť, vyplýva, že existuje potenciálne dôležitá rola pre štát.“ A zákonodarcovia začali narábať s pojmom informačnej asymetrie ako dôvodom štátnej ochrany spotrebiteľa.⁵

Vzápätí začali vo verejnom sektore vznikať, alebo opodstatnili svoju existenciu už jestvujúce agentúry, úrady, orgány a inštitúcie, ktoré chránili spotrebiteľov pred všetkým možným aj nemožným. Na Slovensku k nim patria napríklad Štátna veterinárna a potravinová správa, Štátny ústav pre kontrolu liečiv, Úrad verejného zdravotníctva SR,

* Keď George Akerlof rozposlal tento argument do rôznych ekonomických časopisov, dostal viaceré zamietavé odpovede. Jedni ho odmietli so slovami, že nebudú publikovať článok s takým triviálnym obsahom, iní namietali, že keby to bola pravda, tak ekonómia, ako ju poznajú, by bola nesprávna. Nakoniec sa mu podarilo článok publikovať v časopise *The Quarterly Journal of Economics* v roku 1970. O 31 rokov neskôr zaň získal Nobelovu cenu.⁴¹